Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2003 m. kovo 8 d. Nr. 47 (10)

Saturday supplement March 8, 2003 No. 47(10)

Vaikų ir jaunimo literatūra visiems

Neseniai Vilniuje pasirodė literatūros tyrėjo profesoriaus Vinco Aurylos parengtas stambus prozos antologijos *Lietuvių egzodo vaikų ir jaunimo literatūra 1945—1990* pirmasis tomas. Jame yra įdėta 58 autorių kūrybos, spausdinamas sudarytojo žodis ir platus dr. G. Anysaitės-Slavėnienės straipsnis. Sudarytojui talkino rašytojas Stasys Džiugas ir Lietuvių rašytojų draugijos pirmininkė Stasė Vanagaitė-Petersonienė. Rėmė Lietuvių fondas. Knygos pirmą tomą *Draugo* laikraštyje pristatė rašytoja Nijolė Jankutė.

Prof. V. Auryla Lietuvoje ir užsienyje žinomas vaikų bei jaunimo literatūros tyrėjas ir garsintojas. 1991 m. Paryžiuje jis buvo išrinktas Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros tyrėjų draugijos nariu. Yra išspausdinęs monografinių lietuvių vaikų literatūros darbų *Pagrindiniai vaikų literatūros bruožai,* istoriografinį veikalą *Lietuvių vaikų literatūra* iki 1917 metų, apybraižą *Lietuvių egzodo vaikų literatūra* ir kitas knygas. Anksčiau jis sudarė, o „Vagos" leidykla išleido stambią tritomę antologiją *Lietuvių vaikų proza* (1977), poezija (1980), dramaturgija (1984). Jų apimtis — per 1,700 puslapių. Čia atrinkta per šimtą mūsų rašytojų kūrinių vaikams — nuo M. Mažvydo iki V. Žilinskaitės, A. Dabulskio ir M. Martinaičio. V. Auryla taip pat yra išleidęs knygų vokiečių, anglų bei rusų kalba /*Materialien zur litauischen Kinderliteratur* — Miunchene, *Literature for Children and Youth* — Vilniuje, *Detskaja literatura Litvy* — Maskvoje. Apybraižą apie lietuvių vaikų literatūrą išspausdino JAV mokslo žurnalas (*An Historical Sketch Pheadrus: A. Newsletter on Children's literature Research.* — Vol 12, 1987). Stambiausias prof. Aurylos studijų veikalas — *Lietuvių vaikų literatūra* (1986) apima 400 metų laikotarpį, turi santraukas vokiečių ir rusų kalbomis. Šis veikalas 1990 metais buvo priimtas į Pasaulinės vaikų literatūros tyrimų Kerlano fondą prie Minnesota universiteto (Kerlan Collection Children's Literature Research Collection).

Laukiant antro egzodo vaikų ir jaunimo poezijos ir dramaturgijos tomo pasirodymo, *Draugo* kultūrinio priedo bendradarbis **Algimantas Antanas Naujokaitis** paprašė, kad **prof. Vincas Auryla** atsakytų į kelis, užsienio lietuvius dominančius, klausimus.

— Turbūt pirmą kartą mūsų literatūros istorijoje į vieną stambią dviejų tomų knygą surinkti ir leidžiami išeivijos prozininkų, poetų, dramaturgų kūriniai vaikams ir jaunimui. Kas paskatino Jus imtis šio didelio, sunkaus, bet prasmingo darbo?

— Prieš šešis septynis dešimtmečius tokio leidinio neįsivaizdavome, nes nebuvo lietuvių egzodo. Ši vaikų ir jaunimo literatūra gimė iš tragiško lietuvių tautos likimo XX amžiaus antroje pusėje, kai įvairios negandos ir politinio smurto grėsmė daugelį tautiečių išblaškė iš Lietuvos. Puoselėdami tautinę tapatybę, meniniu žodžiu perduodami tėvų ir protėvių kalbos bei kultūros paveldą įvairiose pasaulio šalyse, mažiesiems rašė per šimtą autorių. Šitą po pusšimčio metų išsibarsčiusią literatūrą ir kūrėjų vardus dabar ima dengti užmaršties dulkės. Šiandien užjūriuose nykstantį šį unikalų tautos kultūros turtą būtina gelbėti, „restauruoti", grąžinti į tikrąją, rašytojų išsvajotą, tėvynę. Kita vertus, šie leidiniai dar ir šiandien reikalingi išsiblaškiusiems po pasaulį tautiečiams, jų vaikams, kad neužmirštų pačių brangiausių savo kilmės žodžių — Lietuva, lietuvis, lietuvių kalba. Jose slypi gilūs tėvynės netekusių žmonių jausmai ir išgyvenimai, krikščioniškosios Vakarų kultūros idėjos, novatoriškos meninės raiškos formos. Man, vaikų literatūros tyrinėtojui ir teko, kaip Jūs sakote, „imtis didelio, sunkaus, bet prasmingo darbo", nes didžiausia prosesinė atsakomybė būtina kiekvienam žmogui.

— Į išėjusią knygą sudėti ne tik Amerikoje, Australijoje, bet ir daugelyje kitų šalių egzodo prozos kūriniai vaikams ir jaunimui. Kaip Jums pavyksta visose pasvietėse surinkti kūrinius, surasti autorius, bendrauti su jais rengiant šią knygą?

— Net sunku patikėti, kad egzodo literatūra vaikams rašyta visuose žemynuose, kartais nuošaliausiuose kampeliuose, sakysim, Brazilijos džiunglėse (P. Babickas) ar Taivane (M. Tūbelytė-Kuhlmanienė). Tokios antologijos per mėnesį ar metus neparengsi. Jos bibliografiją pradėjau rinkti dar 1975 m., kai ėmiausi sudaryti visos visais laikais rašytos lietuvių vaikų prozos, poezijos ir dramaturgijos tritomį. Jame ryžausi įdėti žymiausių egzodo rašytojų kūrybos vaikams. Maniau, tegul jaunoji karta bent suklūsta, kokias laisvajame pasaulyje knygas turi tėvų ir protėvių žemės netekę jų amžininkai. Deja, kieto sovietinio režimo aplinkybėmis į tą antologiją pavyko „prastumti" tik A. Giedrių — Giedraitį, V. Tamulaitį, Vytę Nemunėlį (B. Brazdžionį), L. Žitkevičių ir S. Tomarienę. Bet liko sudarytojo entuziazmas ir pasiryžimas rinkti šios skausmingos lemties literatūros bibliografines žinias, telkti visokiausiais būdais gaunamus leidinius vėlesnių laikų antologijai. Atkūrus nepriklausomybę, darbas palengvėjo, nes užjūrio kultūrininkai Lietuvos bibliotekas praturtino vertingais egzodo leidiniais. Rašytojui ir bibliofilui S. Džiugui lankantis Lietuvoje, parodžiau mano surinktą egzodo bibliografiją ir kitą padarytą darbą. Mano sumanymą išleisti išsamią egzodo vaikų bei jaunimo literatūros antologiją Stasys Džiugas entuziastingai skatino ir ėmėsi talkinti. Lietuvių rašytojų draugijos pirmininkė S. Vanagaitė-Petersonienė taip pat mano sumanymui maloniai pritarė. Išeivijos laikraščiai

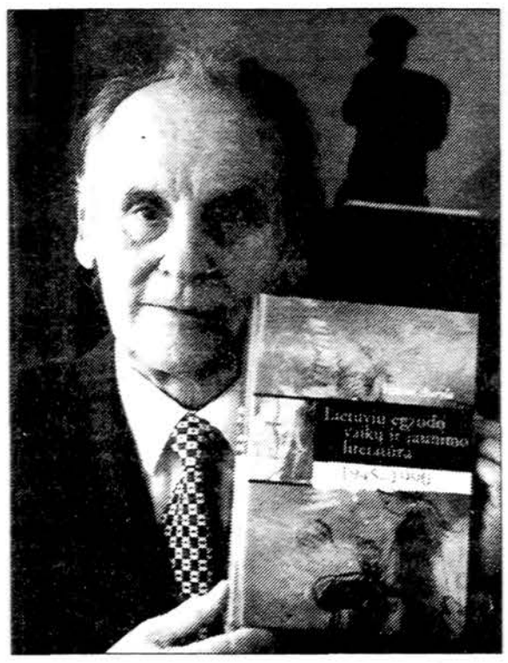

Prof. Vincas Auryla su savo naujaja antologija.

Algimanto Žižiūno nuotr.

Draugas, Pasaulio lietuvis, Dirva, Darbininkas, Tėviškės žiburiai paskelbė išsamią būsimo dvitomio anotaciją. Atsiliepė rašytojai, jų giminės ar pažįstami, atsiuntė tekstų, kitos informacinės medžiagos. Man, nevaikščiojusiam egzodo rašytojų keliais, kilo visokiausių abejonių, neaiškumų. Daugelį dalykų padėjo narplioti rašytojai, su kuriais atsirado galimybė susitikti Lietuvoje ar pabendrauti man lankantis JAV. Ir šiandien tarp Vilniaus ir Čikagos dažnai skamba S. Džiugo telefonas. Ant mano stalo susikaupė laiškai su vertingais patarimais, pasiūlymais, biografine ar kitokia medžiaga iš rašytojų A. Gustaičio, N. Jankutės, J. Končiaus, A. Jonušaitės-Abromaitienės, V. Frankienės-Vaitkevičienės, Č. Senkevičiaus, M. Tamulaitienės, Astos K. Veličkaitės ir daugelio kitų autorių ar jų artimųjų. Antologijos leidimą remia Lietuvių fondas. Visiems, prisidedantiems prie šio darbo, nuoširdžiausiai dėkoju.

Šia proga prašyčiau malonius skaitytojus žvilgterėti *Draugo* dienraštyje (2001.01.-05) ir kitoje periodinėje spaudoje skelbtą S. Džiugo ir mano straipsnį dėl antologijos išleidimo. Gal jame rasite mūsų nepastebėtų poetų ir dramaturgų, neįtrauktų į antrąjį tomą. Lauksime tų autorių tekstų ir žinių apie juos. Antras tomas turėtų pasirodyti šių metų pabaigoje.

— Kokio laikotarpio egzodo autorių kūriniai sudėti į knygą. Kokiu principu jie surikiuoti leidinyje?

— Antologija pradedama P. Rimkūno *Našlaitėlės* fragmentu. Autorius tragiškai žuvo per Vienos bombardavimą 1944 m. rugsėjo 8 d. Kūriniai ar jų fragmentai išrikiuoti pagal jų pasirodymo datą. Juose vyrauja grįžimo į tėviškę viltys, kurios ilgainiui blėso. Iš dienoraščio forma parašytos Liudo Dovydėno pasakos — apysakos *Pabėgėlis Rapsiukas* (1946) vaizduojamasis šunelis klajodamas jau tolsta nuo Lietuvos, ieško laimės ir pagalbos sugrįžti į namus, kuriuos užgrobė piktas, žiaurus šuo Bolsius.

Šeimoms įsikuriant kituose kraštuose, ėmė kisti ir pati literatūra. Versdamas lapą po lapo, skaitytojas pastebės, kad įvairėjo veiksmo laikas, vieta, tipažai. Vyresnės kartos rašytojai vis mažiau rašė. Naujose sąlygose brendo jaunosios kartos rašytojai. Jie dažniausiai vaizdavo vaikus, augančius kitų civilizacijų, kultūrų ir rasių apsuptyje, nors dar prabėgomis vaizduojama ir jaunųjų skaitytojų lietuviška etninė kilmė.

— Ar prie kūrinių dėjote ir iliustracijas?

— Dailininkai V. K. Jonynas, V. Stančikaitė, A. Korsakaitė-Sutkuvienė, P. Osmolskis, N. Vedegytė-Palubinskienė, A. Simutytė, B. Vilkutaitytė-Gedvilienė, E. Veselauskas, D. Stončiūtė ir daugelis kitų iliustruotojų knygeles rūpestingai aprengė kukliais, bet gražiais lietuviškais drabužėliais, prisodrintais gimtinės spalvų, sukūrė mažojo žiūrovo sąmonėje išliekančių peizažų, tautinės atributikos ženklų, etnografinių detalių. Kai kurie autoriai patys sėkmingai iliustravo savo parašytas knygas (M. Pakalniškytė-Girniuvienė, V. Vijeikis, O. Mikailaitė ir kt.).

— Paminėkite įdomesnius, iki šiol mažiau žinomus rašytojus ir jų kūrinius, sudėtus į pirmąjį tomą. Gal kai kurių autorių prozos kūriniai Lietuvoje pasirodo pirmą kartą?

— Beveik 60 prozos autorių primena gražių žolynų puokštę. Skaitytojas, versdamas antologijos autorių lapus, sutiks prieškario lietuvių vaikų literatūros klasikus, sukūrusius egzodo literatūros kūrinių vaikams. Tai A. Vaičiulaitis, S. Zobarskas, L. Dovydėnas, A. Giedrius-Giedraitis. Nudžiugins pokario sunkmečiu savo pasakomis sušvitėję broliai J. ir A. Mekai, J. Kaupas ar vėliau pasirodžiusios Pulgio Andriušio, J. Jankaus, P. Jurkaus, S. Džiugo, J. Švaisto, D. Čibo literatūrinės pasakos.

Įsikūrus lietuviams įvairiose šalyse, daugiausia JAV, pakenčiamai sutvarkius savo buitį, susirūpinta vaikų tautinės tapatybės išlaikymu. Rašytojos P. Orintaitė, M. Girniuvienė, D. Brazytė-Bindokienė, G. Petrėnienė, kitos moterys imasi plunksnos ir rašo kūrinius, kad pirmiausia jų vaikai, augdami dvikalbėje ir įvairių kultūrų aplinkoje, turėtų ką patrauklaus skaityti gimtąja kalba. Etninės lietuvių literatūros fenomenas sutapo su dideliais pokyčiais daugiatautėje, įvairių rasių ir religijų amerikiečių visuomenėje. Susidarė palankios sąlygos lietuviškajai etninei literatūrai augti, nes jos poreikis ir paklausa didėjo. Pasirodė daug autorių, davusių naujų kūrinių. Tikėsime, kad antologija bus lyg vartai, pro kuriuos į Lietuvą greičiau pateks mažai žinomų autorių kūrinių.

— Ką knyga įneš naujo į mūsų vaikų bei jaunimo ir į visą lietuvių literatūrą?

— Pirmiausia, matyt, skaitytojas susidomės sovietinėje literatūroje draustomis temomis. Jos antologijoje įgauna aktualumo ir naujo skambesio. Rašytojas M. Vaitkus pasakoje — apysakoje politinio pamfleto ir grotesko maniera vaizduoja prezidentūros pastogėje gyvenančio smalsuolio žvirblio įspūdžius, kaip 1940—1941 m. buvo aneksuota Lietuva: prezidento pasitraukimas į užsienį, svetimų tankų atžlegsėjimas į laikinąją sostinę, mitingai, trėmimai, areštai, paauglių dalyvavimas Birželio 23-sios sukilime, žuvusiųjų laidotuvės... (*Čirikšas siaube,* 1951). Memuarinėje epistolinėje apysakoje *Tryliktoji laida* (1976) J. Toliušis jaudinančiai vaizdavo holokausto ištakas ir žiaurumus tarp gimnazijos abiturientų, kai kilo karas. J. Končius beletristinėje apybraižoje *Ūkanose paskendusi jaunystė* pravėrė langelį į gimnazistų gyvenimą pabėgėlių stovyklos bendrabutyje. Beje, jau tais pokario metais moksleiviai savo klasės seniūnui išpranašavo Lietuvos prezidento ateitį (tiesa, ne po dešimtmečio, o po keturių dešimčių). Norėčiau atkreipti skaitytojų dėmesį į savitas mokslo fantastikos apysakas. Praeitais metais, dalyvaudamas Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 27-oje sesijoje vaikų klausimais Niujorke, radęs minutėlę laisvalaikio, aplankiau teroristų sugriautus „dvynius". Čia mane apėmė jausmas, kurį patyriau prieš keletą metų, skaitydamas D. Brazytės-Bindokienės mokslo fantastikos apysaką paaugliams *Angelų sniegas* (1981). Jau tada pranašiška apysaka man padarė įspūdį, kaip paslaptingos nežinomos jėgos sukelia paniką mieste, kurioms nėra aiškaus būdo pasipriešinti. Kūrinys paliko ateities kataklizmų nuojautas, kurias po rugsėjo 11-sios iš tikrųjų išgyveno miestas ir šalis.

Dar nedidutė literatūrinė sensacija. Iš antologijos skaitytojas įsitikins, kad ir sovietmečio Lietuvoje pasitaikė vaikų rašytojų disidentų. Nuošalios Vilniaus krašto mokyklėlės mokytoja A. Kandrošaitė slaptais keliais per vieną dvasininką į rašytojo ir kun. St. Ylos rankas įdavė savo rankraštį, kuris vėliau anonimiškai, be pavardės ir leidimo metų, JAV buvo išspausdintas pavadinimu *Pasakos ir padavimai iš Lietuvos.*

Nukelta į 4 psl.

Švedijos dienraščio *Dagens Nyheter* iškarpa su straipsniu, nušvietusiu diskusiją apie amerikiečių ir lietuvių vaikų literatūrą bei jos raidos įžvalgas. Prie šio straipsnio išspausdinta prof. Vinco Aurylos (kairėje) ir Pennsylvania universiteto prof. Daniel Hade fotoportretai. Algimanto Žižiūno nuotr.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Dar viena egzodo literatūros antologija. — 1.

Vaikų pasaulio kūrėjas; A. Galdiko paroda. — 2 .

A.Maceinos sukaktis; „Čiurlionio" ansamblio istorija. — 3.

Premija poetei O. Baliukonei; G. Gudauskienes *Suktinis;* ruošiamas archyvų katalogas. — 4.

Antanas Jasmantas

ŽIEMOS MIRTIS

Margais važeliais tu gražiai girgždėjai
Ir sniego pursleliūs kaip dūmą kėlei.
O papūtė paklydę vėjai,
Ir parudavo tavo šermuonėliai.

Stogai pravirko. Šermeninės žvakės,
Jų ašarom nulietos, tyliai kabo.
Ir žemė dūsauja prie tavo grabo,
Juodais lopeliais lyg šašais aptekus.

Tik saulė šypsosi, čirent prikėlus,
Visuose medžiuos visus inkilėlius.
Bet kas prikels tuos šerkšno sodų sodus?
Ar šie grovelių murmesiai nuobodūs?

PAKLYDĖLIS

Užminsiu mįslę. Ar atspėsi?
Keliai be kelrodžių — kas tai?
Ir tu mąstai, ilgai mąstai,
Lyg būtumei nebuvęs kapinėse.
Be kelrodžių ir be palydų
Čia niekas niekad nepaklydo.

Atodūsiais čia ošia pušys,
Geneliai bildina stuobrius.
Nuo jų bildenimo tuojau nugrius
Rūpintojėlis, senatve patriušęs.
Be kelrodžių ir be palydų
Jis vienų vienas čia paklydo.

KAUBURĖLIS

Grįžta žemė, saulės pasiilgus.
Kas nuo saulės žemę atkabintų?
Blyksi kryžiai, akinančiai žvilgūs,
Tarsi degtų tūkstančiai žibintų.

Grįžta paukščiai kreivais rožantėliais:
Jie padangėj jau sutrūkinėjo.
Šypsos vėjas, garbanas suvėlęs
Ten prie vartų gėlių pardavėjai.

Vartai kviečia. Kauburėliai kelias.
Tarsi kurmiai pievą būt surausę.
Gal jau grįžti? Šviežias juk kaubrėlis
Lyg puriena šviestų žemei blausiai.

RŪPINTOJĖLIS

Mažutis mano Dievulėli!
Kodėl toks nusiminęs rymai?
Tik pažiūrėk: tie mūs arimai
Aplinkui taip gražiai sužėlę,
O ant kelių balutės spindi
Lyg veidrodėliai.
Kaip dūmas kils tuoj vasarojus,
Kvepės kaitra įsidienojus.
Ar ką gražesnio būtum išrymojęs,
Mažutis mano Dievulėli?

PĖDSAKAI

O Viešpatie, ar Tu gi nežinojai,
Kad mūsų lygumose snigs ir lis?
Kodėl nepasakei Tu savo kojai
Įmint giliau, o ne prabėgt paskubomis?

Dabar, kai Tavo pėdsakų neliko,
Nors imtų vytis ir šimtai skalikų,
Jie tiktai ašaras nuo mūsų skruostų
Ir klumpių pėdas molyje užuostų.

Bet jeigu kartais, pajūrin nuėjęs,
Paršauktum Baltijon savuosius vėjus,
Gal sūkuriai įtūžusių jos srautų
Tave mums vabalėliu gintare išplautų.

DIES IRAE

Tai ateis diena dienužė,
Kai visi žaislai sudužę
Rudeniu pavers gegužį.

Tai drebės visi ir skųsis,
Kai lyg šalto vėjo gūsis
Sostan atšlamės Rūstusis.

Knygą storą atsiskleidęs,
Jis — bežadis, kietaveidis —
Raidę stums pirštu prie raidės.

Viskas bus ten sužymėta:
Kas išmindė rūtą mėtą,
Kas kuždėjos naktį klėty.

Mirkčios mirtis ir stebėsis,
Kad ramus kapų pavėsis
Šiandien padvelkė pelėsiais.

Antvožus sunkius nukėlę,
Atsidusę valandėlę,
Šauks sargai kiekvieną vėlę.

Atbildės dragūnai šuoliais,
Žąsele žingsniuos vienuolės,
Jūra atridens skenduolius.

Dar nebus nė apsidairę,
Tėkš Rūstusis juos į kairę,
Kaip banga valtį bevairę.

Dešinėj liks tik mažyčiai,
Nesuspėję paprašyti,
Kad užgimtų bent netyčia.

Tai diena bus, tai dienužė,
Kai visi sukniubs sugniužę
Ir sudils lyg kalvio dūžiai.

Viską dūmai bus apjuosę,
Viskas dunksos pelenuose,
Viskas baisiai bus nutilę,
Vieniša niūniuos Sibilė:
Dies irae, dies ille.

Ir niekad ne namolei 1980

A. Maceinos 95-osios gimimo metinės

Antanas Maceina–Jasmantas.

Vasario 26 d. Lietuvių išeivijos institute įvyko seminaras, skirtas filosofo, literatūros kritiko ir poeto Antano Maceinos 95-osioms gimimo metinėms. Pranešimus tą vakarą skaitė literatūros tyrinėtoja Marija Baltuškaitė ir filosofas doc. dr. Tomas Sodeika.

Šio vieno iškiliausių lietuvių poeto ir filosofo jubiliejus tikriausiai nebuvo vienintelė priežastis, paskatinusi surengti šį seminarą. Tą vakarą skaityti pranešimai buvo natūralus atsakas į A. Maceinos filosofinės minties ir poetinės kūrybos aktualumą. Nors M. Baltuškaitės ir T. Sodeikos skaityti pranešimai buvo gana skirtingi minties dėstymo forma, tačiau abu juos ženklino bandymas išsiaiškinti ryšius tarp A. Maceinos filosofinių veikalų ir poezijos, santykį tarp filosofo A. Maceinos ir jo asmenybės pusės — Jasmanto, kurio slapyvardžiu jis pasirašinėjo savo sukurtus eilėraščius.

M. Baltuškaitė nors, pasak jos pačios, ir kalbėjusi gana impresionistiškai, klausytojams pateikė įdomių įžvalgų, konteksto A. Maceinos kūrybai ieškodama europinėje filosofinėje tradicijoje. Literatūros tyrinėtoja įžvelgė Haidegerio ir Rilkės įtaką šiam lietuvių filosofui, tuo pačiu pastebėdama ir jo unikalumą, sąlygotą filosofijos ir poezijos turinio vientisumo. M. Baltuškaitė, pranešime skyrusi daugiau dėmesio A. Maceinos poezijai, pasisakymą baigė savo mėgstamo eilėraščio skaitymu, tuo tarpu jos trumpai išsakytas mintis apie poezijos ir filosofijos ryšius, A. Maceinos asmenybės skirtingų aspektų suderinamumą jo kūryboje išplėtojo dr. T. Sodeika.

Pradėdamas savo kalbą, T. Sodeika vėlgi retoriškai pakartojo klausimą: koks yra tikrasis šio iškilaus kūrėjo vardas: Maceina ar Jasmantas, t.y. ar jis buvo filosofas, ar poetas? T. Sodeika pabrėžė lietuvių kalbos filosofijos svarbą, ieškant atsakymo į tokį klausimą. Ši tema, pasak pranešėjo, buvo svarbi ir pačiam A. Maceinai, todėl T. Sodeika daug dėmesio skyrė bendriems, peržengiantiems A. Maceinos kūrybos analizės ribas, pamąstymams apie minties ir žodžio ryšius, skirtumus tarp filosofijos ir poezijos. T. Sodeika, teigdamas, kad labiausiai rūpimas A. Maceinai klausimas buvo religija, čia pat pastebėjo, jog, nepaisant filosofo katalikiškos savimonės, jis stengėsi išlaikyt tam tikrą neapibrėžtumą, „kybojimą laisvėj", pasiekiamą, neribojant filosofinių pasaulio interpretacijų gausos.

Vis dėlto po pranešimo klausytojų užduoti klausimai ir net karštos diskusijos leido suabejoti auditorijos sugebėjimu suprasti T. Sodeikos akcentuotus A. Maceinos filosofijos ypatumus, lemiančius neblėstantį jos aktualumą. Būtent „kabėjimas laisvėj", galutinės pasaulio interpretacijos, kitaip tariant, vienintelės galimos „teisingos" jo sampratos atsisakymas, ne vienam vakaro svečiui pasirodė nepriimtini. Tuo tarpu kaip tik tokiomis idėjomis pasižymi postindustrinė visuomenė bei šiuolaikinė postmoderni kultūra. Taigi Lietuvių išeivijos institute surengtas seminaras, atrodo, daugeliui galėjo tapti ne tik A. Maceinos 95-ųjų gimimo metinių paminėjimu, bet ir pirmąja pažintimi su filosofinėm mintim, atskleidžiančiom šiuolaikinei visuomenei būdingos pasaulėžiūros bruožus.

Tomas Pabedinskas
VDU studentas

Ona Mikulskienė 1993 m.

„Čiurlionio" ansamblis su vadovu muz. Alfonsu Mikulskiu 1971 m.

Ar sulauksime knygos apie „Čiurlionio" ansamblį

Šių metų sausio 30 dieną kanklininkė, „kanklių karalienė" Ona Mikulskienė, taip ją vaizdžiai ir prasmingai pavadino rašytojas Vytautas Alantas, pradėjo 99-uosius metus. Tą vakarą Vilniaus Šv. Onos bažnyčios klebonas Jonas Morkūnas aukojo padėkos šv. Mišias Aukščiausiajam, kuris garbiajai muzikei nepašykštėjo sveikatos, darbštumo, geros atminties, jos atsidavimo Dievui ir tėvynei, dalyvavimo visų Lietuvos istorinių švenčių paminėjimuose, lietuvių tautinės muzikos, ypač kanklių, susibūrimuose.

Onos Mikulskienės būdas — veikti

Iš tiesų, 1996 metais sugrįžusi į Lietuvą, O. Mikulskienė nesėdėjo „sudėjusi rankas". Ji pasirūpino, kad būtų išleistos A. Mikulskio tautinės mišios *Už kenčiančią Lietuvą* miškiam chorui su vargonų pritarimu, dainų rinkinys *Dainuojanti jaunystė,* giesmių rinkinys *Jėzau, Jėzau, ateiki pas mane.* Dabar jau šie kūriniai ne tik skamba Lietuvos bažnyčiose, bet ir koncertų salėse. Apie pusę šimtmečio savo archyvuose laikiusi Vokietijoje rašytą „Čiurlionio" ansamblio dienoraštį, ryžosi parodyti Lietuvos muzikos specialistams, kurie vieningu choru sakė, jog jis privalo būti išleistas, kad primintų mūsų dienų Lietuvos žmonėms, kokius kryžiaus kelius Vokietijoje nuėjo čiurlioniečiai pirmaisiais pokario metais. Visa tai Lietuvos žmonėms, tarp jų ir muzikos profesionalams, lietuvių tautinės muzikos puoselėtojams buvo naujiena. Todėl suprantama, kad šią jos knygą *Čiurlionio ansamblis 1940-1949 metais. Dienoraštis* pristatant Vilniuje, Stasio Vainiūno namuose, buvo sulaukta ypatingo dėmesio. Čia dalyvavo Lietuvos Respublikos prezidento V. Adamkaus konsultantas Remigijus Gaška, tuometinis Lietuvos šaulių sąjungos vadas pulkininkas Jonas Gečas, knygos išleidimo mecenatas, „Čiurlionio" ansamblio garbės narys Leonas Petronis, atvykęs iš Detroito, buvę čiurlioniečiai iš šiapus ir anapus Atlanto. Jau tada ne vienas lietuvių tautinio meno entuziastas Lietuvoje klausė O. Mikulskienės: „O kas toliau?" Klausė todėl, kad žinojo „Čiurlionio" ansamblio veiklą JAV, bet neįsivaizdavo, jog ji buvo tokia svarbi JAV Lietuvių Bendruomenei išlaikant lietuvybę, primenant pasauliui, kad Lietuva buvo okupuota, kad „Čiurlionio" ansamblis buvo visų svarbiausių JAV Lietuvių Bendruomenės renginių, JAV ir Kanados lietuvių dainų švenčių dalyvis, gastroliavęs ne tik didžiuosiuose lietuvių telkiniuose JAV, bet ir Kanadoje, Venezueloje, Kolumbijoje.

Išeities ieškojimas ir atradimas

Atsakymas į klausimą: „O kas toliau?" visą laiką O. Mikulskienę neramino. Ji svarstė, diskutavo su pažįstamais, kol įkalbino gerai žinomą, muzikologą Vaclovą Juodpusį, apie 15 metų dirbusį Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos vyriausiuoju specialistu muzikai, ateiti į pagalbą, būti šio darbo talkininku, bendraautoriumi ir padėti rašyti šį *Dienoraštį,* šiam reikalui pasiūliusi turtingą archyvinę, dokumentinę medžiagą ir puikią savo atmintį. Po ilgesnių svarstymų, kiek atitolinęs kitus užsakytus darbus (rašomą monografiją apie fleitininką, dirigentą ir kompozitorių Juozą Pakalnį ir kt.), V. Juodpusis, vis dar tebesitikintis tam tikro atlygio, nes pastaruoju metu niekur nedirba, pagaliau, sutiko, juolab kad pats jaučia ypatingą pagarbą lietuvių išeivių muzikinei kūrybai ir atlikimo menui, beveik dešimtmetį per Lietuvos radiją rengęs ir vedęs savaitinių laidų ciklą „Tautiečių balsai", kuriose gana dažnai skambėjo ir „Čiurlionio" ansamblio muzikiniai įrašai, gauti iš O. Mikulskienės. Ir V. Juodpusis 2001 rudenį sėdo kasdieniniam darbui, archyvinės medžiagos studijoms ir nuolatiniam bendravimui su O. Mikulskiene. Taip prabėgo jau 17 mėnesių.

Tų mėnesių rezultatas — jau per 300 kompiuteriu surinktų puslapių teksto. Kad būtų užbaigtas darbas — dar teks skirti 3 mėnesius įtempto kasdienio triūso. Tada turėsime užbaigtą „Čiurlionio" ansamblio 1949-1991 metų dienoraštį, kuris būtų nepaprastai reikalingas ne tik muzikams, bet ir istorikams, nes, kiek susipažinau su rankraščiu, jame yra daug JAV Lietuvių Bendruomenės veiklos raiškių faktų. Būsimoji knyga ne kartą primena įžymiuosius Lietuvių Bendruomenės veikėjus J. Bačiūną, S. Nasvytį, S. Barzduką, S. Bačkį, J. Kajecką, S. Kolupailą, V. Sidzikauską, S. Lozoraitį, A. Damušį, A. Simutį, V. Kamantą ir daugelį kitų, taip pat kultūros veikėjus J. Žilevičių, N. Rastenį, B. Brazdžionį, S. Santvarą, S. Pilką, V. Alantą, čiurlioniečius G. Baluką, A. Stempužienę, A. Gylį, J. Grigaliūnaitę, A. Liutkų, V. Plečkaitį, ansamblio bičiulius ir talkininkus — J. Krištolaitytę, V. Verikaitį, J. Augaitytę, V. Jakubėną ir kitus. O kur dar ryškėjantis „Čiurlionio" ansamblio įkūrėjo ir ilgamečio meno vadovo A. Mikulskio kūrybinis portretas, visą sovietinės okupacijos laikotarpį taip ir nepažintas Lietuvoje. Beje, visą „Čiurlionio" ansamblio gyvavimo laikotarpį JAV įdomiai perpina ir paryškina O. Mikulskienės globotos „Aukso knygos" įrašai. Tuo pat metu atrenkamos ir dar niekur neskelbtos „Čiurlionio" ansamblio nuotraukos, paryškinančios jo kūrybinį kelią.

„Čiurlionio" ansamblio dienoraštis bus užbaigtas gegužę

Vartau „Čiurlionio" ansamblio 1949-1991 metų dienoraštį ir klausiu: „Ar bus išleista ši knyga?" O. Mikulskienė susijaudinusi gūžčioja pečiais ir sako: „Aš jokių santaupų nebeturiu. Gyvenu tik iš gaunamos pensijos. Teks kreiptis į Lietuvių fondą, kuris, tikiuosi, nebus abejingas šiam kapitaliniam darbui, paryškinančiam Amerikos lietuvių kultūrinio-visuomeninio gyvenimo istoriją, darbui, kuris gali būti puiki pamoka šių dienų Amerikos lietuviams ugdant lietuvybę ir muzikines galias, žmones, nebijančius vadinti save lietuviais".

Vartydamas *Čiurlionio ansamblio 1949-1991 metų dienoraščio* rankraščio puslapius, suradau ne vieną faktą, kaip „Čiurlionio ansamblis ėjo į pagalbą įvairioms lietuvių institucijoms, suteikdamas joms paramą, gautą iš pelno už surengtus koncertus didžiuosiuose JAV miestuose. Tarp jų įsimintina parama ir statytai jaunimo stovyklai Dainava tarp Čikagos, Detroito ir Cleveland, kurios kūrėjas ir globėjas buvo dr. Adolfas Damušis. Tai gal dabar Lietuvių fondas neliks abejingas ir suteiks paramą rimtos knygos išleidimui apie šį unikalų muzikinį ansamblį, kuris per keturis dešimtmečius žibėjo JAV padangėje ir prisidėjo prie to, kad ir šiandien JAV lietuviai kalba, dainuoja lietuviškai. Kad šis darbas neliktų tik surinktas kompiuteryje, o būtų prieinamas visiems lietuviams šiapus ir anapus Atlanto.

Doc. Pranas Budrius
buvęs „Lietuvos" ansamblio meno vadovas

Vaikų pasaulio kūrėjas

Atėjus metui sėstis prie vadovėlių ir sąsiuvinių, baisiai nenorėjau mokyklos. Tos kelios pamokos Šakių apskrities Būdviečių pradinės mokyklos pirmuose skyriuose man tapo tikra kančia, net katorga. Niekas man nebuvo įdomu — nei skaitymai, nei skaičiavimai, nelindo į galvą net geografijos, gamtos pažinimo pirmosios žinios. Kiek beaiškino, kiek besistengė mokytoja, bet pirmuose skyriuose neišsikapsčiau iš pačių blogiausių mokinių tarpo.

Kai jau šiek tiek pramokau skaityti, vieną dieną šviesaus atminimo mano mokytoja Onutė Alksninytė-Garbštienė (vėliau 1941 metų Sibiro tremtinė) įkalbėjo iš mokyklos bibliotekos pasiimti ir namuose perskaityti jau gerokai aptrintą, matyt, jau kitų daug kartų vartytą knygą *Skruzdėlytės Greitutės nuotykiai*. Stebuklas! Jau pirmi puslapiai mane sudomino: pasirodo, kad tuose mūsų sode ir miškelyje pūpsančiuose kauburėliuose, kurių ne vieną šaka ar koja pamakaluodavau, atsikeršydamas už skruzdžių įgėlimus, verda be galo įdomus gyvenimas, o tie maži, miklūs padarėliai — lyg darbštūs, geri ir sumanūs žmonės: vikriai stato savo namus, pilis, tiesia kelius, narsiai ginasi nuo priešų, padeda vienas kitam.

Toliau buvo jau ryte suryti *Kiškelio užrašai, Vytuko užrašai, Robizono Kruzo nuotykiai* ir kitos, jau kitų autorių knygos. Kilo noras sužinoti kuo daugiau, kuo plačiau pažinti pasaulį jau ne tik iš knygų, bet ir pamokose. Jos pasidarė įdomios. Į mokyklą ėmiau bėgte bėgti, pradėjo sektis gimtosios kalbos, geografijos, gamtos pažinimo, net aritmetikos ir visos kitos pamokos. Tapau geru mokiniu, net peršokau vieną klasę. Pats anksti ėmiausi plunksnos, kurios nepadedu iki šiol.

Tai prisiminiau, neseniai sėdėdamas Rašytojų klubo salėje, kur sausio gale buvo paminėtos vaikų ir jaunimo literatūros klasiko, mano (be abejo, ir daugelio kitų vaikų) dvasinių galių, žinojimo troškulio pažadintojo, vaikų vidinio pasaulio kūrėjo Vytauto Tamulaičio 90-sios gimimo metinės.

Pasirodo, kad V. Tamulaičio pirmoji išleista knyga *Skruzdėlytės Greitutės nuotykiai* taip stebuklingai paveikė toli gražu ne vien mane, nieko žinoti nenorėjusį kaimo vaiką, bet ir daugybę kitų. Rašytojo palikimo tyrinėtojas ir saugotojas, kultūrininkas Albinas Vaičiūnas, beje, kilęs iš tų pačių V. Tamulaičio gimtųjų Žemosios Panemunės apylinkių, sakė, jog ta knyga, susilaukusi kelių laidų, anuomet iš tikrųjų buvo pati skaitomiausia vaikų knyga, 1935 m. autoriui pelniusi Lietuvos Raudonojo kryžiaus jaunimo literatūros premiją. Didelė šios knygos tiražo dalis tuometinės Švietimo ministerijos lėšomis buvo nupirkta Lietuvos mokyklų bibliotekoms. Gal vieną iš tų man ir įkalbėjo anuomet perskaityti mano pirmoji, išmintingoji mokytoja O. Alksninytė...

Rašytojas Vytautas Tamulaitis.

— Vytautas Tamulaitis — vienas iš nedaugelio mūsų rašytojų, atsidėjusių, kaip pats teigė, vien jaunimo, o iš tikrųjų — vaikų literatūrai, — kalbėjo literatūrologas Jonas Linkevičius. Šiame kelyje iš pradžių jis sekė Pranu Mašiotu, Antanu Giedrium, bet vėliau nuėjo su nauja Nepriklausomybės laikų rašytojų karta, kuriai labiau rūpėjo ne kūrinių vaikams moralizavimo, pamokymų, didaktinis kryptingumas, o meno dėsniais besiremiantis turinys, veikėjas, vaizdas ir raiškus bei spalvingas žodis.

Kultūrininkas A. Vaičiūnas išskaičiavo per penketą paskutinių nepriklausomybės metų spėtas išleisti dar kelias V. Tamulaičio knygas vaikams — apysakas *Kiškelio užrašai, Ateina pavasaris, Vytuko užrašai*, apsakymus *Naktis ant Nemuno*. Kitą knygą *Vieną kartą* išleido jau užėjus vokiečiams — 1942 m. Be to, tuo metu V. Tamulaitis kartu su Stepu Zobarsku redagavo vaikų ir jaunimo žurnalą *Žiburėlis*, o pasitraukęs į Vokietiją daug rašė į ten pradėtą leisti lietuvišką spaudą — *Saulutę, Lietuvių žodį, Žiburiai*. Priverstinėje tremtyje — Vakarų Vokietijoje rašytoją vėl lydėjo kūrybinė sėkmė. Už *Lietuvių žodyje* paskelbtą novelę *Širdis audroje* laimėjo pirmąją premiją. 1948 m. Tuebingene buvo išleista septintoji V. Tamulaičio knyga — apysaka *Sugrįžimas*. Čia atsispindi tėvynės praradimo priverstinės tremties temos.

Su šeima išvykusiam į Kanadą, V. Tamulaičiui sulėtėjo kūrybinė veikla — teko dirbti sunkius rankų darbus, kasti duobes telefono stulpams. Tik po daugelio metų gavo vietą Toronto meno galerijoje, kurioje išbuvo šešerius metus, iki pensijos. Vis dėlto laisvu nuo darbo laiku rašė naujus kūrinius. 1951 m. Rodney buvo išleista nedidelė apysaka apie 1863 m. sukilimą *Raguvos malūnas*. Išeivijoje V. Tamulaitis taip pat parašė išgarsėjusią, bene brandžiausią savo pasaką — apysaką *Svirplio muzikanto kelionės*. Beje, V. Tamulaičiui gyvenant Kanadoje į anglų kalbą buvo išversta jo apysaka-pasaka *Skruzdelytės Greitutės nuotykiai*. Knyga turėjo pasisekimą ir autoriui buvo užsakyta parašyti naują kūrinį. Tai jis ir padarė-sukūrė *Vasaros pasaką* iš bičių gyvenimo.

Pasak A. Vaičiūno, vienas įvykis išeivijoje atnešė V. Tamulaičiui šlovę. 1970-sius metus paskelbus Tarptautiniais vaikų metais, buvo surengtas konkursas sukurti kūrinėlį vaikams leidiniui anglų kalba *Vaikai visur*. Tuo metu buvo rengiama ir 32 šalių geriausių pasaulio vaikų rašytojų knygų paroda. Tarp geriausių buvo pripažintas ir V. Tamulaitis. Jo kūrinys *Petruko vėliava* buvo išspausdintas minėtoje knygoje *Vaikai visur*. Šis leidinys milijoniniu tiražu buvo išleistas Čikagoje, Londone, Romoje, Toronte, ir Sydney. V. Tamulaitis tų metų birželio mėnesį dalyvavo Čikagos parodoje ir atstovavo okupuotos Lietuvos literatūrai.

V. Tamulaičio 90-ųjų gimimo metinių minėjime dalyvavęs jo kūrybos tyrinėtojas J. Linkevičius sakė, kad V. Tamulaitis labiausiai nusipelnė pasakomis — apysakomis, pasiekdamas tokį lygį, kuriuo, pasak Bernardo Brazdžionio, „galėtų pasigirti bet kurios kitos tautos vaikų literatūra".

— Kalbant vien apie pasaką-apysaką *Svirplio Muzikanto kelionės*, galima tik pritarti knygos pirmosios laidos recenzento J. Kojelio žodžiams, kad ji prozinėje kūryboje atlieka panašų vaidmenį kaip vaikų poezijoje išgarsėjęs Vytės Nemunėlio *Meškiukas Rudnosiukas*, kalbėjo J. Linkevičius. — Tai iš visų V. Tamulaičio literatūrinių pasakų artimiausiai su gimtuoju kraštu susijęs kūrinys. Pirmiausiai žavi poetiškai nupiešta veiksmo aplinka, joje didingai vingiuojantis Nemunas, išdabintas gėlėtomis pievomis, kuriose smuikuoja nesuskaitoma daugybė pagrindinio knygos veikėjo giminaičių, su pakrančių miesteliais, iš kurių viename Veliuonoje — Muzikantas susitinka su Didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu Gediminu. Pagrindinis veikėjas čia tiesiogiai susiduria ir su žmonėmis (net garsiuoju Kipru Petrausku), jį domina meno ir menininko pasaulis, taigi net intelektualinė veikla. *Svirplio muzikanto kelionės* ganėtinai lyriška, ypač antroji dalis, romontinės nuostabos kupina knyga, kai „ir mažiausia širdis pilna paslapčių, ir po mažu lapu yra didelių ir gražių istorijų". Tai pati linksmiausia iš visų knygų, viena iš trilogijos apie vabaliją dalių. Tik gaila, kad, iki šiol turėdami trečią trilogijos dalį, niekaip nesulaukiame išeinant antrosios, apgailestavo literatūrologas ir paaiškino tokios padėties aplinkybes.

Vasaros pabaiga — ta antroji vabalijos trilogijos dalis, V. Tamulaičio buvo rašoma ilgai, su pertraukomis. Pirmasis jos variantas *Auksinės pasakos* pavadinimu buvo išspausdintas dar Vokietijoje leistoje *Saulutėje*. Bet tas variantas nepatenkino reiklaus autoriaus ir jis, išleidęs į pasaulį *Svirplio Muzikanto keliones*, vėl sugrįžo prie fantastinės istorijos apie darbštuolę bitelę. Plėsti, gilinti vabalijos istorijos, rašytojas surado daug naujos, įdomios medžiagos ne tik apie bites, bet ir apie kitus jau iš *Skruzdėlytės Greitutės nuotykių* pažįstamus gyvūnus. Savo 75-jo gimtadienio interviu V. Tamulaitis pasidžiaugė, kad *Vasaros pasaką* leidžia Lietuvių Bendruomenės sekcija Čikagoje. Deja, leidėjas savo pažadų neištesėjo, ir vienas reikšmingiausių V. Tamulaičio kūrinių iki šiol vėl nesulaukia savo eilės jau Lietuvoje, Rašytojų sąjungos leidykloje. Iš rašytojo žmonos gautas rankraštis jau prieš 5 metus paruoštas spaudai, tačiau nei Kultūros nei Švietimo ir mokslo ministerija, ne taip kaip pirmosios nepriklausomybės laikais, neskiria lėšų leidybai. Kol kas neatsiranda ir kitų rėmėjų, o leidykla nerizikuoja leisti spalvotą, brangiai kainuojantį leidinį vaikams.

Šiaip ar taip sovietiniais laikais į neprieinamą kampą užkištos nuo tos kartos vaikų užslėptos, užmirštos V. Tamulaičio knygos buvo pradėtos leisti Lietuvai iškovojus nepriklausomybę. Rašytojo 80-čiui pakartotinai išleista *Skruzdėlytės Greitutės nuotykiai*, o jos įkandin — visos kitos to paties žanro V. Tamulaičio knygos, sakė J. Linkevičius. Po ilgos pertraukos naujoms kartoms atsivėrė *Kiškelio užrašai, Vieną kartą*, daugeliui buvo naujiena Amerikoje išleistos ir Lietuvoje pakartotos *Svirplio Muzikanto kelionės* su gausiomis, gražiomis iliustracijomis.

V. Tamulaičio gimtojo krašto — Šakių rajono — savivaldybė įsteigė ir kas 2-3 metai geriausiems vaikų knygų autoriams įteikiamas šio rašytojo vardo premijos. Jas jau pelnė poetai Martynas Vainilaitis ir Jonas Strielkūnas. Paminėjimo vakare kalbėjęs, J. Strielkūnas apgailestavo, kad knygynuose neranda savo anūkams nupirkti V. Tamulaičio knygų. Lietuvos leidyklos ištiesų ne tik nepasirūpina išleisti naujas, seniai išpirktas V. Tamulaičio knygų laidas, bet ir prikelti jas iš dar nepaskelbtų rankraščių, iš periodinių leidinių. Kultūrininkas A. Vaičiūnas sakė, kad vien iš Kanadoje leidžiamo lietuvių laikraščio *Tėviškės žiburiai* išspausdintų V. Tamulaičio kūrinių būtų galima sudaryti bent dvi naujas jo knygas vaikams ir jaunimui. Liko taip pat niekur nespausdintų V. Tamulaičio rankraščių. Jie tikrai verti atskirų knygų, kurių šiuolaikiškumas ir meninė vertė lietuvių vaikų literatūroje to nusipelno.

Minėjimo metu kultūrininkas A. Vaičiūnas pagarsino iš Šiaurės Amerikos telefonu perduotą Vytauto Vaičiulaičio žmonos Marijos sveikinimą ir gerus linkėjimus Lietuvos rašytojams, visiems jos vyro 90-ųjų gimimo metinių minėjimo dalyviams.

Algimantas Antanas Naujokaitis

Dail. Adomo Galdiko peizažas.

Dail. Adomas Galdikas. Vytauto Maželio nuotr.

Atidaryta A. Galdiko paroda

Vasario 20 d. Lietuvių išeivijos institute atidaryta paroda, kurioje eksponuojami išeivijos dailininko A. Galdiko abstraktūs šeštajame ir septintajame dešimtmetyje sukurti darbai, atlikti temperos ir aliejaus technika. Šiuos A. Galdiko darbus Lietuvių išeivijos institutui dovanojo Šv. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo vienuolynas Putname. Jų atrinkimu ir persiuntimu pasirūpino kultūrininkė Beatričė Kleizaitė-Vasaris.

Susirinkusiems į parodos atidarymą, tarp kurių buvo ir nemažai Vytauto Didžiojo universiteto akademinės bendruomenės atstovų, Beatričė Kleizaitė — Vasaris pristatė A. Galdiko kūrybą, pasakojo apie šio menininko asmenybę, paminėdama įdomias jo biografijos detales. Šis pranešimas buvo parengtas, remiantis dailinkų V. Vizgirdos, A. Jonyno bei paties A. Galdiko pasisakymais, nevengiant lyriškumo, asmeninių prisiminimų emocingumo, todėl galėjo sudominti ne tik dailės specialistus, bet ir visus neabejingus lietuvių išeivijos kultūrai. Lietuvių išeivijos institute skaitytas pranešimas buvo lyg graži įžanga jos autorės ruošiamam leidiniui *Lietuvių dailininkų kūriniai Amerikos šventovėse*, kuriame taip pat bus panaudoti pačių dailininkų pasisakymai.

Po parodos atidarymui skirto pranešimo, susirinkusieji Beatričei Kleizaitei — Vasaris galėjo užduoti klausimus, diskutuoti jiems rūpimais klausimais. Buvo aptartos ir organizacinės, finansinės problemos, susijusios su A. Galdiko kūrybiniu palikimu, namo, kuriame jis gyveno likimas, išreikštas noras įkurti memorialinį dailininko muziejų. Šiose diskusijose gyvai dalyvavo ir Lietuvių išeivijos instituto direktorius E. Aleksandravičius, kuris, išprovokuotas kritinių Beatričės Kleizaitės — Vasaris pastabų Lietuvos biurokratijos atžvilgiu, spontaniškai pateikė keletą pasiūlymų, kurie galėtų tapti vaisingo bendradarbiavimo pradžia.

Taigi, Lietuvių išeivijos institute surengta paroda, artėjant šimtas dešimtosioms A. Galdiko gimimo metinėms, tapo puikia proga prisiminti šio dailininko svarbą lietuvių dailės raidai. Jis dalyvavo 1932 m. įkurtos dailininkų grupės „Ars" veikloje, kuri tuo laikotarpiu įtakojo požiūrio į tapybą modernėjimą: teigė savaiminę meno vertę, dailininko asmeninio kūrybinio braižo savitumo svarbą, meno nepriklausomybę nuo visuomeninių, politinių įtakų. Tačiau parodos atidarymo metu užsimezgusios diskusijos parodė ir tai, kad yra dar daug neišspręstų problemų, susijusių ne tik su A. Galdiko asmenybės tinkamu pagerbimu ir jo kūrybinio palikimo išsaugojimu, bet ir su skirtingų požiūrių į kultūrines vertybes sąlygotu nesusikalbėjimu. Todėl Lietuvių išeivijos institute surengta paroda buvo svarbi tuo, kad parodė dialogo tarp skirtingoms pažiūroms atstovaujančių žmonių bei institucijų būtinumą, norint veiksmingai spręsti iškylančias problemas.

Tomas Pabedinskas
VDU studentas

Vytauto Tamulaičio 90-ųjų gimimo metinių minėjimo dalyviai. Iš kairės: kultūrininkas Albinas Vaičiūnas, V. Tamulaičio vardo premijos laureatas poetas Martynas Vainilaitis, literatūralogas Jonas Linkevičius ir V. Tamulaičio vardo premijos laureatas poetas Jonas Strielkūnas. Algimanto Žižiūno nuotr.

Leidiniai

Lietuviškos periodikos katalogas

Lituanistikos tyrimo ir studijų centras (LTSC), kurio sudėtyje yra Pasaulio lietuvių archyvas (PLA), Lietuvių medicinos muziejus, Žilevičiaus-Kreivėno Muzikologijos archyvas, Jono Dainausko biblioteka-archyvas ir daugelis kitų vienetų, jau daugiau kaip 20 metų renka lietuvišką periodiką. (Pasaulio lietuvių archyve jau 50 metų kaupiama periodika.) Kas yra periodika? Daug kas to klausia. Periodika — tai laikraščiai, žurnalai ir kiti leidiniai, kurie reguliariai išleidžiami. Per minimus 50 metų LTSC/PLA surinko daugiau kaip 3,000 pavadinimų lietuviškos periodikos leidinių rinkinius. Tai turbūt didžiausias lietuviškų periodinių leidinių rinkinys pasaulyje.

Prieš porą metų paaiškėjo, kad lietuviai nebeturi daugiau savo namuose senų lietuviškų periodinių leidinių o jeigu turi, tai su jais nenori skirtis. Todėl 1999 metais pradėtas, su Lietuvių fondo parama, ruošti Lietuviškų periodinių leidinių katalogas. Katalogo ruošimas atrodė gana paprastas, bet po trejų metų ištiso darbo atrodo kitaip. Vienas dalykas yra visiškai aiškus — niekas neturi mūsų periodikos visų komplektų: nei laikraščių leidėjai, nei žurnalų redakcijos, nei kolekcionieriai.

Katalogo rengimo eigoje pradėjome tikrinti JAV pagrindinių bibliotekų katalogus. Pirma, žinoma, tai „Library of Congress". Pasirodė, kad „Library of Congress" ne visiškai žino, ką turi, negali net pranešti, kokius lietuviškos periodikos pavadinimus turi, sumaišo periodiką su knygomis. Kartais registruoja, kad lietuviškai leidžiamas leidinys eina anglų kalba, o žurnalą *Ateitis* net tris kartus kitaip aprašo, pristatydami skirtingus registracijos numerius. Geriausia tvarka tai prie „University of Chicago Center for Research Libraries", kurie rimtai pristato 30 lietuviškos periodikos rinkinių. Gerai tvarko Kent State universiteto biblioteka, „University of Pennsylvania" biblioteka, „New York Public Library" ir „University of Pittsburgh" biblioteka. Visų šių bibliotekų lietuviški periodiniai leidiniai yra įtraukti į Lituanistikos tyrimo ir studijų centro periodinių leidinių katalogą.

Daug žmonių, skaitančių šį straipsnį, turbūt turi lietuviškos periodikos. Klausimas — kaip retesnius periodikos leidinius gauti Lituanistikos tyrimo ir studijų centrui, kad galėtume užbaigti ir kiek galima daugiau ruošiamą periodikos katalogą papildyti. Aš asmeniškai pažįstu daug žmonių, visuomenės ir kultūros veikėjų, kurie savo namuose turi pavienius senuosius leidinius ar įrištus komplektus — nei jiems, nei niekam kitam jau nesvarbius, jei nebus suderinti ar sujungti su archyvų komplektais, kad pagaliau mes bendrom jėgom galėtume surinkti, sukomplektuoti ir turėti vienoje vietoje išbaigtus lietuviškų periodinių leidinių rinkinius.

„Partizaniški" veiksmai, išsiunčiant periodiką (nepasitikslinus, ar ji turima išeivijos archyvuose) į Lietuvą gimnazijoms, pradžios mokykloms, kaimų bibliotekoms kenkia archyviniam darbui. Kaip tik labai gerai dalintis ir skleisti medžiagą mokykloms, skaitykloms, ypač kartais rečiau leidinių gaunančioms kaimo mokyklų bibliotekoms. Tačiau ką daryti, jeigu tose siuntose yra būtent tas leidinio numeris ar egzempliorius, kurio neturi joks archyvas, muziejus ar biblioteka?
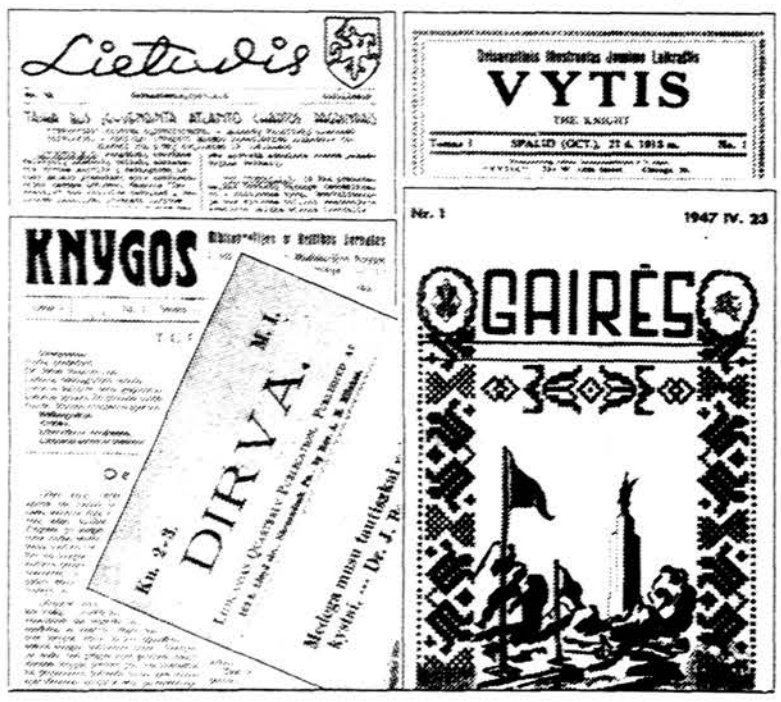
Išeivijoje visom prasmėm (istorine, archyvine, muziejine, dokumentine ir t.t.) svarbu, kad šie periodiniai leidiniai būtų siunčiami į Lituanistikos tyrimo ir studijų centrą, kuris, patikrinęs rinkinius, mielai pasirūpins jų persiuntimu į Nacionalinę M. Mažvydo biblioteką, o ji, savo ruožtu, siunčia tuos leidinius į Kauno, Panevėžio, Šiaulių, Klaipėdos bibliotekas. Pavyzdžiui, Lituanistikos tyrimo ir studijų centro 2002 m. gruodžio mėn. periodikos siuntoje Mažvydo bibliotekai Lietuvoje buvo daugiau kaip 100 pavadinimų periodikos rinkinių ir pavienių dublikatinių leidinių, kurių bendras svoris — 2,155 svarai.

Daug kas džiaugiasi, kai *Drauge* pasirodo pranešimai, kad vienas ar kitas žmogus, ar pagrindinės organizacijos, išsiunčia siuntas knygų ir archyvų į Lietuvą. Mes į šiuos pranešimus reaguojame, kaip į praradimą ir skaldymą vertingos archyvinės medžiagos, kuri buvo sukurta išeivių ir dokumentuoja mūsų veiklą Amerikoje. Tokie savarankiški žygiai nepadeda nei moksliniam darbui, nei mūsų išeivijos istorijos ir kultūros išsaugojimui.

Maloniai prašome kreiptis į mus: Lituanistikos tyrimo ir studijų centras, 5600 S. Claremont Ave., Chicago, IL 60636 Tel. 773-434-4545, faksas 773-434-9363, el-paštas: **lithuanianresearch@ameritech.net**

Jonas A. Račkauskas

Giedros Gudauskienės muzika Lietuvoje

Komp. Giedra Gudauskienė.

Tenka tik pasidžiaugti, kad Lietuvos nacionalinio radijo fonetekoje šiandien yra per 100 Los Angeles gyvenančios kompozitorės Giedros Gudauskienės kūrinių, kuriuos įrašė daugelis žinomų dainininkų, pianistų, chorų, ansamblių. Tarp jų yra dainininkai Virgilijus Noreika, Judita Leitaitė, Natalija Katilienė, pianistai Veronika Vitaitė, Audronė Eitmanavičiūtė, Reginos Maleckaitės vadovaujamas Lietuvos radijo ir televizijos vaikų choras... Kiek teko patirti, kiekvienas šių Lietuvos atlikėjų žavisi kompozitorės vokaliniais ir instrumentiniais opusais ir dažnai įtraukia į savo koncertų programas. Bet neretai atlikėjai ir nusiskundžia, kad negali plačiau susipažinti su šios kompozitorės darbais, kad juos galima surasti tik per pažįstamus.

Paskutiniosiomis praėjusių metų dienomis pianistai sulaukė ypatingos G. Gudauskienės dovanos — pirmą kartą Lietuvoje buvo išleistas, gražiai apipavidalintas (dailininkas Romas Dubonis) jos kūrinys — variacijos fortepijonui lietuvių liaudies šokio *Suktinis* tema, kurios, atliekamos fortepijoninio dueto, skambėjo ir per Lietuvos muzikų rėmimo fondo rengiamo „Sugrįžimų" festivalio kompozitorės Giedros Gudauskienės kūrybos vakarą. Dabar, tikiuosi, kad šio kūrinio gaidos, pasiekusios Lietuvos muzikos akademijos, Vilniaus, Kauno J. Gruodžio, Klaipėdos S. Šimkaus, Šiaulių ir Panevėžio konservatorijų bei muzikos mokyklų bibliotekas, susilauks jaunųjų pianistų dėmesio, juolab kad šis kūrinys yra įspūdingas, virtuoziškas.

Čia galėčiau maloniai pasidžiaugti, kad iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo, kompozitorės G. Gudauskienės kūrybai tikro peno teikė tik JAV lietuvių atlikėjai — pianistai Raimonda Apeikytė ir Manigirdas Motekaitis, dainininkai Janina Čekanauskienė, Laima Stepaitienė, Irena Grigaliūnaitė, Los Angeles vyrų kvartetas... Visi atlikėjai — ir profesionalai, ir mažieji, tik pradedantys muzikuoti skatino kompozitorę kurti ir tai paliko ryškų pėdsaką jos muzikinių darbų įvairovėje. Beje, šių metų pavasarį tradiciškai rengiamame Lietuvos muzikų rėmimo fondo „Sugrįžimų" festivalyje vėl skambės G. Gudauskienės dainos pagal Bernardo Brazdžionio eiles, šio didžio poeto kūrybai skirtame vakare, kuris balandžio 17 dieną vyks Vilniuje, Stasio Vainiūno namuose.

O, grįždamas prie Lietuvoje išleisto Giedros Gudauskienės *Suktinio*, galėčiau pasidžiaugti, kad spaudos darbais rūpinosi Lietuvos muzikų rėmimo fondas, spausdino vilnietė „Sapnų sala", kad leidinyje pateiktos trys kompozitorės nuotraukos (su nuoširdžia kompozitorės kūrybos propaguotoja Raimonda Apeikyte, ir su garbės konsulu Vytautu Čekanausku, įteikusiu G. Gudauskienei LDK Gedimino ordiną), taip pat tekstai lietuvių ir anglų kalba apie kompozitorę ir jos kūrybą fortepijonui.

Pasirodžius Lietuvoje šiam kompozitorės G. Gudauskienės kūriniui, tikiuosi, nemažesnio dėmesio sulauktų ir jos kiti kūriniai lietuviška tematika, taip pat jos gausios vokalinės kūrybos rinktinė, kurie paįvairintų kiekvieno muziko žvilgsnį į šių žanrų lietuvišką kūrybą, leistų atlikėjams praturtinti jų koncertines programas.

Vaclovas Juodpusis,
muzikologas

Literatūra visiems...

Atkelta iš 1 psl.

— Ar autorių gausa, turinio ir formos įvairovėmis pasižymės ir antras tomas?

— Antrame poezijos ir dramaturgijos tome autorių bus nemažiau. Čia dedama Vytės Nemunėlio (B. Brazdžionio), L. Žitkevičiaus, B. Pūkelevičiūtės, P. Babicko, P. Orintaitės, D. Lipčiūtės-Augienės, J. Minelgos, S. Džiugo, V. Šimaičio, S. Vanagaitės-Petersonienės, J. Valaičio ir daugelio kitų vaikų poetų eilėraščiai, eiliuotos pasakos, poemos. Gausu ir pjesių, rašytų vaikų teatrui, mokyklų saviveiklai. Jos ne visos išleistos rinkiniuose ar atskirai. Daug jų vaidinta iš rankraščių. Egzodo vaikų ir jaunimo dramaturgijos pasididžiavimas — teatrui skirtos pjesės, kurias parašė Alė Rūta (*Nunešk, upeli, žąsų vargus),* B. Pūkelevičiūtės *Aukso žąsis,* A. Kairio *Du broliai,* A. Rūko *Algis Dalgis Gaidžiakojis ir gauja pabaisų,* J. ir A. Mekų *Trys broliai.* O kur dar V. Frankienė, A. Saudargienė, A. Paškevičienė ir daugelis kitų autorių. Viliuosi, kad dar bus knygai atsiųsta pjesių iš rankraščių. Vienos pjesės šiandien įdomios kaip egzodo lietuvių išgyvento laiko ir auklėjamųjų estetinių pastangų reiškinys. Kitos aktualios mūsų dienomis, ypač kada atslenka nenumaldomas noras iš vaikystės

Literatūrinė premija poetei

Poetė Onė Baliukonė. Kęstučio Vanago (Elta) nuotr.

Prieš metus Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla išleido knygą *Širdies neatskiriamasis*. Tai Bažnyčios ir Valstybės vadovų, kunigų, rašytojų, žurnalistų, mokslo žmonių, buvusių politinių kalinių, Sibiro tremtinių, kitų tikinčiųjų atsiminimai apie vieną šviesiausių Lietuvos žmonių — kunigą monsinjorą Kazimierą Vasiliauską, mirusį Vilniuje 1991 m. Knyga susilaukė didelio visuomenės dėmesio.

Verslininkų, kitus užsiėmimus turinčių asmenų įsteigtas Vilniaus klubas ir komercinė Vilniaus televizija šios knygos sudarytojai poetei Onei Baliukonei paskyrė 3,000 litų literatūrinę premiją.

Premijos įteikimo proga Rašytojų klubas pakvietė rašytojus ir skaitytojus dar kartą prisiminti monsinjorą K. Vasiliauską, pasidalyti mintimis apie daugelio perskaitytą knygą apie šį kilnų kunigą.

— Knyga *Širdies neatskiriamasis* dar kartą mums primena šviesią monsinjoro asmenybę. Jo šviesos dalelytės ir šiandien yra mumyse — kalbėjo premijos laimėtoja poetė O. Baliukonė.

Monsinjoro K. Vasiliausko auklėtinis, jo įpėdinis — Vilniaus arkikatedros klebonas Ričardas Doveika, pasidalinęs knygon nepatekusiais prisiminimais apie kilnią kun. K. Vasiliausko asmenybę, pasakė, jog jis sugebėjo mirti sau ir gimti kiekvienam iš mūsų. O tai jau yra šventųjų bendravimas.

Kiti kalbėjusieji pažymėjo, kad šioje žemėje yra daugybė kun. K. Vasiliausko paguostų, suramintų, išteisintų, sutvirtintų, pažadintų, pakylėtų žmonių. Jis ėjo visur, kur buvo šaukiamas, neatstūmė nė vieno, kurie kreipėsi į jį, ieškojo supratimo, paguodos, atleidimo.

Etnografė prof. A. Vyšniauskaitė prisiminė, kad kun. K. Vasiliauskas daug prisidėjo prie anais laikais Vaižganto įsteigtos Draugijos tėviškei grąžinti atkūrimo, buvo šios draugijos aktyvus narys ir vicepirmininkas. Monsinjoras sakydavo, kad svarbu ne tik medelį pasodinti, bet ir gėrį, meilę artimui savo širdyje ugdyti.

Rašytojų sąjungos pirmininkas J. Liniauskas sakė, kad kun. K. Vasiliauskas domėjosi literatūra, artimai bendravo su rašytojais, dažnai lankydavosi rašytojų klubo renginiuose. J. Liniauskas pranešė, kad prieš metus 2000 egz. tiražu išleista atsiminimų knyga *Širdies neatsikiriamasis* jau išpirkta.

Padėkojusi už premiją, jos darbo įvertinimą poetė O. Baliukonė išreiškė mintį, kad Rašytojų sąjungos leidykla galėtų išleisti antrą, naujais atsiminimais papildytą, šios knygos laidą, juo labiau, kad į pirmąją laidą visi atsiminimai netilpo.

Įteikę O. Baliukonei premiją, Vilniaus klubo ir Vilniaus televizijos atstovai pasakė, kad ši premija kasmet skiriama už geriausiai įvertintą knygą apie žymius Vilniaus žmones.

Aktoriai R. Abukevičius, P. Venslovas, G. Urbonaitė paskaitė monsinjoro K. Vasiliausko mėgtų poetų Aisčio, V. Mačernio, J. Baltrušaičio eilėraščių. Gražiai giedojo kun. K. Vasiliausko puoselėto Šv. Kazimiero grigališkojo choralo studijos giesmininkai.

Algimantas A. Naujokaitis

---

išaugusio žmogaus akimis pasižvalgyti, kaip ten, tada, vaikystėje, buvo.

— Dabar mūsų knygynus užplūdo vaikų ir tėvų gaudyte gaudomi Hario Poterio, kitų užsienio herojų nuotykių knygos. Ar tokių iš Vakarų plintančių knygų srautai nenustelbs mūsų nuostabių pasakų, mūsų talentingų vaikų rašytojų knygų? Koks, Jūsų nuomone, čia turėtų būti mūsų leidyklų, knygų mugių rengėjų, mokyklų, pagaliau Kultūros, Švietimo ir mokslo ministerijų vaidmuo?

— Prieš Jūsų akis — čia įdėta nuotrauka — populiarus Švedijos dienraščio *Dagens Nyheter* kultūros priedo redaktoriaus Per Jansson straipsnio „Klasių kova iš dviejų pozicijų" faksimilė su Pennsylvania universiteto profesoriaus Daniel Hade ir mano nuotraukomis. Mes XII Pasauliniame Vaikų literatūros tyrėjų draugijos kongrese Stokholme 1995 m. svarstėme amerikiečių ir lietuvių padėtį bei raidos perspektyvas. Tai labai įdomus pasaulinio forumo faktas, sietinas su Jūsų klausimu. Prof. D. Hade ir aš ieškojome būdų, kaip apsaugoti vaikus nuo suaugusiųjų sukurto žiauraus, grobuoniško smurto, karų, prievartos ir cinizmo pasaulio. Praeitais metais šią temą gvildeno JT Generalinės Asamblėjos specialioje 27-toje sesijoje vaikų klausimais. Joje dalyvavo ir Lietuvos delegacija. Generalinis sekretorius Kofi Anan skaitė simboliniu pavadinimu pranešimą „Mes — vaikai". Priimtame dešimties metų Jungtinių Tautų Veiksmų plane valstybės narės įsipareigojo kurti naują pasaulį vaikams ir su vaikais. Grįžtant prie Jūsų klausimo, neužmirškime pastaraisiais metais ypač stiprėjančių globalizacijos pasireiškimų, kurie turi ir neigiamų apraiškų. Prof. D. Hade pripažino, kad iš daugelio amerikietiškų knygų sklinda socialiniai, rasiniai ir kitokie konfliktai, plikas hedonizmas, mistika, jėgos kultas kaip savaime priimtini dalykai. Aš nuogąstavau, kad mažų tautų kultūra sunkiai ištvers ant didžiųjų kelio. Mes priėjome išvados, kad griežti draudimai, cenzūra nepadės sulaikyti vaikystės vientisumą ardančios komercinės popkultūros, nes ji yra neišvengiamas globalinių pasireiškimų palydovas. Sovietinio Pavliko Morozovo sindromo atsikračiusi, lietuvių vaikų literatūra tampa ne tik kultūros faktu, bet ir preke, kuri savo plagijatais, falsifikatais ir netinkamais vertimais ardo natūralią, tautos ugdomąja patirtimi ir tradicijomis persunktą vaikystės brandą.

— Kokia išeitis iš aklavietės?

— Mažų tautų literatūroms būtina aukštų meninių kriterijų ir patrauklių formų meno atsvara. Einant į globalizacijos procesų apimtą pasaulį, būtina spėriau kurti savo kultūrą, literatūrą, meną, kitaip sakant, turėti savą kvapą, kuris priviliotų ir svetimą uoslę. Atsiminkime istorinę patirtį — kylančios, energingos, į ateitį žvelgiančios tautos ugdo meną vaikams, o smunkančios — nesirūpina, nejučiomis žlunga. Mūsų valstybei tėra vienintelis pasirinkimas — aktyviai einant į pasaulį, būtina diegti, pasak rašytojo K. Almeno, tvermės kultūrą — būdą aukštos meninės vertės ir įdomiais kūriniais palaikyti jaunosios kartos lietuviškąją tapatybę ir kitų kultūrų aplinkoje. Tai sunkus, bet išsprendžiamas uždavinys, turint daugiau kaip 400 metų lietuviškosios vaikų literatūros ir penkiasdešimties metų egzodo literatūros vaikams pamokas, jos užuomazgų ir brandos patirtį įvairiais laikotarpiais. Kas turėtų dirbti šį darbą, Jūs nurodėte savo klausime. Svarbiausia, kad vaikų menui valstybė nesušluotų tik išmaldos trupinius iš valstybės iždo pastalės.

— Ačiū už pokalbį.